

Зміст

Модуль: Ресурсне забезпечення діяльності підприємства	
Тема - Ресурсний потенціал підприємства.	4
Тема - Трудові ресурси підприємства	7
Тема - Майнові ресурси (активи) підприємства	27
Рекомендована література	47

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

«Економіка і фінанси підприємства»

Модуль

«Ресурсне забезпечення діяльності підприємства»

Всього за модулем 2 – 72год

з них

Лекції – 20 год

Практичні -8 год

Самостійна робота – 44год

Модуль 2 Ресурсне забезпечення діяльності підприємства

Тема : Ресурсний потенціал підприємства

Термін "**ресурси**" (від французького *ressource* — допоміжний засіб) - засоби, запаси, можливості, джерела доходів. Під засобами розуміють прийоми, способи дії для досягнення чого-небудь, а також предмети, пристосування (або їх сукупність), необхідні для здійснення будь-якої діяльності.

Економічні ресурси:

- ◆ земля (*розглядається як безпосередній чинник виробництва у сільському господарстві; джерело усіх сировинних ресурсів; місце розташування всіх об'єктів суспільного виробництва*),

- ◆ праця (*сукупність усіх фізичних і розумових здібностей людини, які застосовуються у виробництві товарів і послуг*),

- ◆ капітал (*виробничі знаряддя праці - машин, устаткування, інструменти, будівлі, споруди, складські і транспортні засоби тощо*)

- ◆ підприємницький хист

Види діяльності підприємства конкретизуються у відповідних процесах (*діяльність, у якій використовуються ресурси та яка управляється для створення передумов перетворення входів на відходи*)

Класифікація процесів:

=за їх призначенням і важливістю=

- процеси, придатні для створення цінностей;

- процеси, придатні для вирішення стратегічних завдань;

= за спроможністю створювати цінності;

- процеси, що безпосередньо створюють цінності (як правило, пов'язані з основною спеціалізацією підприємства: процеси проектування продукції її виробництва і сервісного обслуговування тощо);

- процеси, що забезпечують можливості для створення цінностей (переважно процеси управління підприємствам);

- підтримуючі процеси (інші процеси, що не віднесені до перших двох категорій, наприклад, процеси обліку, підвищення кваліфікації персоналу тощо).

Основні елементи процесів:

- предмети праці (*те з чого виготовляється продукція*);

- засоби праці (*за допомогою чого предмети праці перетворюються в готову продукцію*);

- праця людей;
- інформація (*сукупність даних, які мають новизну й корисність*).

Класифікації ресурсів базується на їх групуванні відповідно до основних елементів процесу:

- ресурси засобів праці (матеріальні й нематеріальні);
- ресурси предметів праці;
- трудові ресурси;
- інформаційні ресурси.

Повний обсяг виробництва — це використання ресурсів у спосіб, який дає змогу якнайповніше задовольняти потреби суспільства.

Повна зайнятість ресурсів — це залучення всіх наявних ресурсів до процесу виробництва товарів і послуг.

«Потенціал» – це засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені до руху, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану, вирішення якоїсь задачі, можливості окремої особи, суспільства, держави у певній області.

Формування потенціалу підприємства - процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик та властивостей до необхідного рівня, відповідно до поставлених цілей.

Ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності;

Потенціал - невіддільний від суб'єктів діяльності.

Види потенціалу підприємства

- економічний,
- виробничий,
- кадровий,
- інноваційний,
- інтелектуальний,
- науково-технічний
- інші потенціали

Джерела ресурсного потенціалу:

✓ технічні (особливості виробничого устаткування, необхідних матеріалів);

✓ технологічні (динамічність технології, наявність конкурентоспроможних ідей, наукові розробки);

✓ кадрові (кваліфікаційний, демографічний склад працівників, їхня здатність пристосовуватися до змін цілей підприємства);

- ✓ ресурси організаційної структури системи управління (характер і гнучкість керівної системи);
- ✓ інформаційні (характер інформації про можливості підприємства у внутрішньому середовищі, можливість її розширення);
- ✓ фінансові (склад капіталу, ліквідність, можливість отримання кредитів).

Інтегральний показник ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства ($III_{ЕВРП}$)* [О. І. Шаманська «Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства»// Ефективна економіка № 3, 2013]:

$$III_{ЕВРП} = (k_{\Phi.P.} * \Phi P) + (k_{B.P.} * MP) + (k_{M.P.} * TP)$$

де $III_{УРП}$ – інтегральний показник ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства;

k_i – коефіцієнт ваги показників оцінювання складових ресурсного потенціалу;

P_i – ресурси підприємства;

ΦP – фінансові ресурси;

MP – матеріальні ресурси;

TP – трудові ресурси.

Коефіцієнт ваги показників оцінювання складових ресурсного потенціалу:

$$k_i = \frac{(m \times n) - P_{ij}}{0,5 \times m \times n \times (n - 1)}$$

Фінансові ресурси (ΦP)

$$\Phi P = (k_1 \times K_{кон.в.к.}) - (k_2 \times K_{фин.зал}) + (k_3 \times K_{заб.об.кош.}) + (k_4 \times K_{поточ.лік.}) + (k_5 \times K_{ув.лік}) + (k_6 \times K_{аб.лік}) + (k_7 \times P_{влас.кап})$$

ΦP – фінансові ресурси;

k_i – коефіцієнт ваги показників оцінювання фінансових ресурсів;

$K_{кон.в.к.}$ – коефіцієнт концентрації власного капіталу;

$K_{фин.зал}$ – коефіцієнт фінансової залежності;

$K_{заб.об.кош.}$ – коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами;

$K_{поточ.лік.}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

$K_{ув.лік.}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності;

$K_{аб.лік.}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності;

$R_{влас.кап.}$ – рентабельність власного капіталу.

Матеріальні ресурси (MP)

$$MP = (k1 * K_{заб.мат.рес.}) + (k2 * K_{кор.вит.мат.рес}) + (k3 * M_{прод.}) + (k4 * K_{прод.осн.зас.}) + (k5 * \Phi_{\epsilon}) + (k6 * K_{мех.вир}) + (k7 * П_{фондоозбр.})$$

де MP – матеріальні ресурси;

k_i – коефіцієнт ваги показників оцінювання виробничих ресурсів;

$K_{заб.мат.рес.}$ – коефіцієнт забезпечення підприємства матеріальними ресурсами;

$K_{кор.вит.мат.рес.}$ – коефіцієнт корисного витрачання матеріальних ресурсів;

$M_{прод.}$ – матеріаломісткість продукції;

$K_{прод.осн.зас.}$ – коефіцієнт придатності основних засобів;

Φ_{ϵ} – фондвіддача;

$K_{мех.вир.}$ – коефіцієнт механізації виробництва;

$П_{фондоозбр.}$ – фондоозброєність праці.

Трудові ресурси (TP)

$$TP = (k1 * K_{об.найм.пр.}) + (k2 * K_{об.звіль.пр.}) + (k3 * K_{заг.об.прац.}) + (k4 * K_{плин.кад.}) + (k5 * П_{праці})$$

де TP – трудові ресурси;

k_i – коефіцієнт ваги показників оцінювання трудових ресурсів;

$K_{об.найм.пр.}$ – коефіцієнт обороту найманих працівників;

$K_{об.звіль.пр.}$ – коефіцієнт обороту звільнених працівників;

$K_{заг.об.прац.}$ – коефіцієнт загального обороту працівників;

$K_{плин.кад.}$ – коефіцієнт плинності кадрів;

$П_{праці}$ – продуктивність праці.

Економічний потенціал поєднує:

кадрові, виробничі, науково-технічні, інформаційні та фінансові ресурси.

Економічний потенціал підприємства - здатність підприємства мобілізувати:

➤ ресурси (технічні, технологічні, кадрові, науково-технічні, інформаційні, фінансові, інноваційні, маркетингові),

➤ навички і можливості керівників для досягнення поставлених цілей з максимальною ефективністю у процесі оптимальної взаємодії із зовнішнім середовищем.

Складові економічного потенціалу:

- ◆ виробничий,
- ◆ кадровий,
- ◆ організаційно-управлінський,
- ◆ маркетинговий,
- ◆ науково-технічний,
- ◆ інформаційний,
- ◆ фінансовий,
- ◆ інноваційний потенціали
- ◆ потенціал відтворення.

Управлінський потенціал - це потенційна здатність управлінського персоналу на засадах професіоналізму оптимально застосувати професійно-кваліфікаційний, творчий потенціали та організаційну спроможність з метою досягнення сталого та ефективного функціонування підприємства.

Тема .: Трудові ресурси підприємства

Трудові ресурси (**персонал**) підприємства – це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку і (або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх в проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Промислово-виробничого персонал (ПВП) - працівники основних і допоміжних цехів, відділів, служб, науково-дослідних відділів і інститутів (НДІ), проектно-конструкторсько-технологічних відділів і інститутів (ПКТІ), тобто ті, хто безпосередньо пов'язаний з виробничою діяльністю підприємства.

Непромислово-виробничий персонал - працівники підрозділів, що не пов'язані з основною виробничою діяльністю підприємства: житлово-комунального господарства, (дитячі, культурно-побутові, медичні, підсобні, сільськогосподарські підрозділи тощо).

= Методи визначення чисельності виробничого персоналу =

Метод коригування базової чисельності

$$\text{ЧП}_{\text{заг}} = \frac{\text{ЧП}_{\text{баз}} \times K_i}{100} \pm \Delta \text{ЧП},$$

де ЧП_{баз} – чисельність промислово-виробничого персоналу за базовий період;

ЧП_{заг} - загальна чисельність промислово-виробничого персоналу;

K_i – коефіцієнт зміни обсягів виробництва розрахункового періоду відносно базового;

ΔЧП – сумарні зміни чисельності за по факторним розрахунком можливої зміни продуктивності праці;

Метод розрахунків на основі повної трудомісткості виготовлення продукції

$$\text{ЧП}_{\text{ос}} = \frac{T_{\text{сум}}}{\Phi_d \times K_{\text{в.н}}},$$

де T_{сум} - сумарна трудомісткість робочої програми;

Φ_д – дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника;

K_{в.н} – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству;

Метод підсумовування:

$$\text{ЧП}_{\text{заг}} = \text{ЧП}_{\text{н}} + \text{ЧП}_{\text{нн}} + \text{ЧП}_{\text{доп}} + \text{ЧП}_{\text{служ}}$$

де ЧП_н – чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються;

ЧП_{нн} - чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються;

ЧП_{доп} - чисельність працівників (переважно допоміжних), для яких неможливо встановити норми обслуговування та розрахувати трудомісткість;

ЧП_{служ} – чисельність службовців, ІТП, управлінського персоналу

Чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються:

$$\text{ЧП}_{\text{н}} = \frac{Q}{\Phi_{\text{д}} \times K_{\text{в.н}} \times N_{\text{вир}}^{\text{год}}},$$

де Q – кількість виробів, нат.од;

Φ_д – дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника;

K_{в.н} – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству;

N_{вир}^{год} – годинна норма виробітку одного працівника, нат.од;

Чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються:

$$\text{ЧП}_{\text{нн}} = \frac{N_{\text{обл}} \times N_{\text{зм}}^{\text{обл}} \times K_{\text{ос}}}{N_{\text{обсл}}},$$

де N_{обл} – загальна чисельність одиниць устаткування, що обслуговується;

N_{зм}^{обл} – кількість змін роботи устаткування;

K_{ос} – коефіцієнт облікового складу, що розраховується як відношення явочної чисельності працівників до облікової їх чисельності;

N_{обсл} – норма обслуговування на одного працівника;

Чисельність **допоміжних працівників**, для яких не встановлені норми праці:

$$\text{ЧП}_{\text{доп}} = N_{\text{р.м}}^{\text{доп}} \times N_{\text{зм}} \times K_{\text{ос}},$$

де N_{р.м}^{доп} – кількість робочих місць допоміжних працівників;

K_{ос} – коефіцієнт облікового складу, що розраховується як відношення явочної чисельності працівників до облікової їх чисельності;

N_{зм} – кількість змін.

Чисельність ІТР, службовців і молодшого персоналу визначають:

$$\text{Ч}_{\text{ІТР}} = \frac{\sum_{i=1}^m t_i \cdot N_i \cdot T_g}{\Phi_{\text{п}}}$$

де t_i - норма часу на виконання $i - i$ операції (одиниці роботи), год.;

N_i - загальний обсяг даного $i - i$ виду робіт (операцій), який належить виконати в плановому періоді, у відповідних одиницях виміру;

T_s - інші витрати часу на виконання операцій, не включених у нормативи за певний період, год.;

Φ_{II} - плановий фонд часу одного працівника даної категорії за відповідний період, год.

Для встановлення чисельності управлінського персоналу керуються типовими штатними розкладами (схемами, моделями), виробленими наукою управління та практикою.

Економія робочої сили за рахунок перегляду норм обслуговування визначається за формулою:

$$E_p = \left(\frac{N_{обл}}{H_{обсл}^{\delta}} - \frac{N_{обл}}{H_{обсл}^{\eta}} \right) * K_{зм} * K_{ч.д}$$

Економія робочої сили в результаті поліпшення використання робочого часу

$$E_p = \frac{D_p^{\eta} - D_p^{\delta}}{D_p^{\delta}} * Ч_{пвп} * П_{роб}$$

де $N_{обсл}$ - кількість обладнання на яке встановлено норму обслуговування;

$H_{обсл}^{\delta}, H_{обсл}^{\eta}$ - базова і нова норма обслуговування;

$K_{зм}$ - коефіцієнт змінності;

$K_{ч.д}$ - коефіцієнт часу дії заходу

D_p^{η}, D_p^{δ} - число робочих днів, відпрацьованих одним робітником відповідно в новому розрахунковому та базовому періодах;

$Ч_{пвп}$ - чисельність ПВП, чел.;

$П_{роб}$ - питома вага робітників у базовій чисельності ПВП.

Процент зростання продуктивності праці:

$$\Delta П = \frac{\Delta Ч \cdot 100}{Ч_Б - \Delta Ч}$$

Чисельність працюючих при рівні продуктивності базисного періоду:

$$Ч_B = \frac{Q_{ПЛ}}{П_B}$$

Продуктивність праці в плановому періоді:

$$П_{ПЛ} = П_B \cdot I_{П}$$

Економія витрат за рахунок росту продуктивності праці, тобто зниження трудомісткості виготовлення продукції (*ЕВпн*):

$$ЕВпн = ((t_1 * C_{год1} - t_2 * C_{год2}) * (1 + \%ЗПдод/100) * (1 + \%соц.зах/100)) * Q_2$$

де Q_2 – обсяг випуску продукції після здійснення заходу в натуральних одиницях виміру.

t_1, t_2 – трудомісткість одиниці продукції до і після здійснення заходу, н-год;

$C_{год1}, C_{год2}$ – середньогодинна тарифна ставка робітників до і після здійснення заходу, грн./год;

$\% ЗПдод$ – середній процент додаткової заробітної плати для певної категорії робітників;

$\%соц.зах$ – встановлений процент відрахувань на соціальні заходи (єдиний соціальний внесок(ЄСВ))

Виробничим процес - перетворення вихідних матеріалів у готову продукцію.

Виробничий процес як:

- 1 сукупність змін, що зазнають предмети праці - технологічний процес
- 2.сукупність дій працівників, спрямованих на доцільну зміну предметів праці – трудоий процес

Технологічний процес — це доцільна зміна форми, розмірів, стану, структури, місця предметів праці.

Ознаки класифікації технологічних процесів:

- 1 джерелом енергії;
- 2 ступенем безперервності;
- 3 способом впливу на предмет праці.

1 За джерелом енергії:

✓ пасивні (відбуваються як природні процеси і не вимагають додаткової, перетвореної людиною енергії для впливу на предмет праці наприклад, остигання металу в звичайних умовах і т. д)

✓ активні (протікають або в результаті безпосереднього впливу людини на предмет праці, або в результаті впливу засобів праці, що приводять в рух енергією, доцільно перетвореною людиною).

2 За ступенем безперервності впливу на предмет праці:

✓ беззупинні (процес не переривається під час завантаження сировини, видачі готової продукції і контролю за нею)

✓ дискретні (характеризуються наявністю перерв у ході технологічного процесу).

3 За способом впливу на предмет праці і виду застосовуваного устаткування:

✓ механічні здійснюються вручну чи за допомогою машин. У цих процесах предмет праці піддається механічним впливам, тобто змінюються його форма, розміри, положення;

✓ апаратурні відбувається зміна фізико-хімічних властивостей предмета праці під впливом хімічних реакцій, теплової енергії, різного роду випромінювань чи біологічних об'єктів.

Принципи організації виробничого процесу :

- ✓ спеціалізації,
- ✓ пропорційності,
- ✓ паралельні,
- ✓ прямоточності,
- ✓ безперервності,
- ✓ ритмічності,
- ✓ автоматичності,
- ✓ гнучкості,
- ✓ геостатичності.

Тип виробничого процесу - це організаційно-технічна характеристика виробничого процесу, яка ґрунтується на спеціалізації, повторюваності й характері технологічних операцій.

Трудовий процес — це вплив людини на предмет праці за допомогою знаряддя праці або за рахунок дії керованого людиною знаряддя праці для виготовлення продукту, розташованого в певних природних або штучних умовах.

Загальні **етапи** трудового процесу:

1. Аналіз ситуації (проблеми плану робіт, програми, технології, задуми та ін.).
2. Формування певного уявлення про технології виробів, умов і вимог зовнішнього середовища, прогнозування результатів процесу.
3. Підготовка робочого місця і забезпечення його всім необхідним (матеріальними ресурсами, робочою силою, інформацією, технологією та ін.).
4. Виконання роботи, тобто власне трудовий процес.
5. Оформлення результатів виконання роботи.
6. Здавання і втілення (реалізація) роботи.
7. Стимулювання високих результатів праці.

Структура трудового процесу:

Технологічна операція — це частина трудового процесу, що виконується одним або групою працівників на одному робочому місці й над одним предметом праці.

Трудовий рух — це одноразове переміщення робочих органів людини при виконанні трудової дії. (наприклад, «взяти інструмент», «натиснути кнопку» тощо).

Трудова дія — це логічно завершена сукупність трудових рухів, що виконуються без перерви одним або кількома робочими органами людини при незмінних предметах і засобах праці

(наприклад, дія «вимкнути персональний комп'ютер» виконується очима і руками людини з одним комп'ютером за допомогою кількох трудових рухів — натиснення на кнопки).

Трудовий прийом — це певна сукупність трудових дій і рухів працівника з незмінними предметами і засобами праці, що послідовно виконуються один за одним і мають конкретне цільове призначення.

Метод праці - це спосіб здійснення процесу праці, певна послідовність і склад трудових прийомів і операцій.

Організувати трудовий процес **означає** поєднати у просторі й часі, за кількістю та якістю предмет праці, засоби праці та живу працю.

Завдання наукової організації трудової

- ✓ економічне,
- ✓ психофізіологічне,
- ✓ соціальне.

Економічне завдання — якнайповніше використати обладнання, матеріали, сировину, забезпечити підвищення продуктивності праці.

Психофізіологічне завдання — створити сприятливі виробничі умови для забезпечення здоров'я робітників та їхньої працездатності.

Соціальне завдання — задовольнити робітників умовами й результатами праці.

Напрями організації праці на підприємстві:

- поділ і кооперація праці, що передбачають науково обґрунтований розподіл працівників за певними трудовими функціями, робочими місцями, а також об'єднання працівників у виробничі колективи;
- організація і обслуговування робочих місць, що сприяють раціональному використанню робочого часу;
- нормування праці, що передбачає визначення норм затрат праці виробництво продукції і надання послуг як основу для організації праці і визначення ефективності виробництва;
- організація підбору персоналу та його розвиток, тобто — планування персоналу, профорієнтація і профвідбір, наймання персоналу, підвищення його кваліфікації, планування кар'єри тощо;
- оптимізація режимів праці і відпочинку, встановлення найбільш раціонального чергування часу роботи та відпочинку протягом робочої зміни, тижня, місяця;
- раціоналізація трудових процесів, прийомів і методів праці. Раціональним вважається такий спосіб роботи, який забезпечує мінімальні затрати часу;

- поліпшення умов праці - зведення до мінімуму шкідливості виробництва, важких фізичних, психологічних навантажень, а також формування системи охорони і безпеки праці;
- зміцнення дисципліни праці, підвищення творчої активності працівників;
- мотивація й оплата праці.

Планування трудового процесу - функція, що конкретизує трудову діяльність окремого робітника або групи робітників у певних виробничих умовах для отримання найбільш досконалої виробничої структури.

Чинники, що утворюють структуру трудового процесу:

1. Контроль якості як частина обов'язків робітника.
2. Багатопрофільне навчання робітників для виконання робіт, що потребують високої кваліфікації.
3. Бригадна організація та залучення робітників до планування й організації робіт.
4. Інформування робітників за допомогою телекомунікаційних мереж і систем комп'ютерного забезпечення для розширення робочих функцій і забезпечення можливості їх виконання.
5. Використання тимчасових робітників.
6. Автоматизація важкої ручної праці.
7. Організаційні заходи, які гарантують матеріальну та іншу мотивацію праці, додаткові виплати за результатами праці.

Методи організації праці вивчають за допомогою побудови діаграм і карт

наприклад:

- ✓ операційних карт;
- ✓ діаграм "робітник-машина";
- ✓ діаграм суміщення рухів;
- ✓ інших форм відображення результатів спостережень у сукупності з виконанням хронометражу та дослідження норм часу.

Залежність вибору форм спостереження й відображення результатів:

- ◆ виробничий процес;
- ◆ робітника, який перебуває на постійному (стаціонарному) робочому місці;

- ◆ робітника, який взаємодіє з обладнанням;
- ◆ робітника, який взаємодіє з іншими робітниками

Норми виконання робіт необхідні для:

- 1) складання графіків робіт і розподілу потужностей. Усі методи складання графіків потребують оцінювання часу виконання запланованої роботи;
- 2) забезпечення об'єктивної бази для мотивації робочої сили й вимірювання обсягів виконаної роботи;
- 3) складання нових трудових угод і забезпечення виконання вже наявних;
- 4) визначення вразливих місць у нормах для їх подальшого усунення (чи поліпшення).

Методи нормування праці:

- ◆ хронометраж (з допомогою секундоміра й аналізу мікрорухів, знятих на відео- чи фотоплівку);
- ◆ метод елементних нормативів часу;
- ◆ спосіб, що ґрунтується на використанні мікроелементного нормування;
- ◆ метод вибіркового спостереження.

Регламентация праці в часі здійснюється через норми праці, які визначаються в процесі нормування.

Норми праці класифікуються на такі види:

- норма часу,
- норма виробітку,
- норма обслуговування
- штат обслуговування.

1-Норма часу — час, встановлений на виконання одиниці роботи у певних організаційно-технічних умовах.

Оперативний час $t_{опер}$ визначається спостереженням, а для обліку інших елементів у складі норми часу в розрахункову формулу вводиться нормативний коефіцієнт використання робочого часу ($K_{в.р.ч}$) тоді норма часу визначається:

$$H_{ч} = \frac{t_{опер}}{K_{в.р.ч}}, \quad t_{опер} = t_{руч} + t_{дон}$$

де : $t_{руч}$ — час ручної роботи; $t_{дон}$ — час допоміжної роботи.

Нормою виробітку - встановлена кількість одиниць робіт, яку необхідно виробити за одиницю часу при певних організаційно-технічних умовах одним робітником або групою робітників.

У першому випадку норма виробітку буде індивідуальна, у другому — бригадна.

$$H_{вир} = \frac{T_{зм}}{H_{ч}}$$

Норма виробітку $H_{вир}$ і норма часу $H_{ч}$ знаходяться в обернено пропорційній залежності.

Виробничі дільниці - комплексні (бригадні) норми часу $H_{ч}^{комп}$, - охоплюють декілька операцій.

Комплексна норма часу - операційні норми часу для кожної операції $H_{ч}$ що входить в комплекс нормованої частини виробничого процесу

$$H_{ч}^{комп} = \sum_{i=1}^n H_{ч_i}$$

де $H_{ч}^{комп}$ — комплексна норма часу, люд. хв;

$H_{ч_i}$ — операційна норма часу, люд./хв.

Комплексна норма виробітку визначається за формулою:

$$H_{вир}^{комп} = \frac{T_{зм} * N}{H_{ч}^{комп}}$$

де N — число робітників у бригаді, для якої встановлена комплексна норма.

При зменшенні норми часу норма виробітку збільшується:

$$y = \frac{x * 100}{100 - x}, x = \frac{y * 100}{100 + y}$$

де y — відсоток збільшення норми виробітку;

x — відсоток зменшення норми часу.

Абсолютне збільшення норми виробітку визначається залежністю:

$$\Delta H_{вир} = \frac{H_{вир} * x}{100 - x}$$

де $\Delta H_{вир}$ - абсолютне збільшення норми виробітку, шт.;

$H_{вир}$ - діюча норма виробітку, шт.

Норма обслуговування - кількість одиниць устаткування або робочих місць, що обслуговуються одним робітником або бригадою робітників.

$$H_{\text{обсл}} = \frac{T_{\text{зм}} * K_{\text{в.р.ч}}^H}{t_{\text{обсл}}}$$

$T_{\text{зм}}$ — тривалість робочого дня, хв;

$K_{\text{в.р.ч}}^H$ — нормативний коефіцієнт використання робочого дня робітника;

$t_{\text{обсл}}$ — середній час обслуговування одного робочого місця за зміну.

Штат обслуговування - кількість робітників, що обслуговує одне робоче місце або ділянку виробництва.

Штат обслуговування встановлюється в тих випадках, коли потрібно виконати певний обсяг роботи, який не може бути виконаний одним робітником, або коли конструкція устаткування вимагає одночасної роботи декількох робітників.

$$N_{\text{обсл}} = \frac{Q * t_{\text{опер}}}{T_{\text{зм}} * K_{\text{в.р.ч}}^H}$$

де: Q — обсяг роботи, що дається бригаді;

$t_{\text{опер}}$ — оперативний час на одиницю обсягу роботи.

Зростання продуктивності праці шляхом покращення використання робочого часу:

$$\Delta \text{ПП} = (100 - \text{Вб}) * 100 / ((100 - \text{Взв}) - 100)$$

Зростання продуктивності праці за рахунок зниження трудомісткості:

$$\Delta \text{ПП} = (\text{Тзв} * 100 / \text{Тб}) - 100$$

✓ коефіцієнт плинності кадрів ($N_{\text{кп}}$) – показує частку працівників, що звільнились з підприємства протягом певного періоду за мінусом примусово-звільнених у середньообліковій кількості працівників за відповідний період:

$$N_{\text{ПК}} = \frac{\text{Ч}_3 - \text{Ч}_{\text{ПЗ}}}{\text{Ч}_c},$$

де Ч_3 – кількість осіб звільнених з підприємства;

$\text{Ч}_{\text{ВЗ}}$ – кількість осіб примусово звільнених з підприємства;

Ч_c - середньообліковій кількості працівників підприємства.

✓ коефіцієнт вимушеної неповної зайнятості ($N_{\text{НЗ}}$)– показує частку персоналу підприємства переведених з економічних причин на неповний робочий день (тиждень) у середньообліковій кількості працівників за відповідний період:

$$N_{\text{НЗ}} = \frac{\text{Ч}_{\text{НЗ}}}{\text{Ч}_c},$$

де $Ч_{НЗ}$ – кількість осіб переведених з економічних причин на неповний робочий день.

✓ коефіцієнт ризику, щодо участі в трудовому процесі – вказує частку звільненого персоналу у кількості прийнятих на роботу працівників підприємства:

$$N_{РТУ} = \frac{Ч_3}{Ч_{П}}$$

де $Ч_{П}$ – кількість прийнятих на роботу працівників підприємства.

Заробітна плата — це основна форма оплати праці за виконану роботу або надані послуги згідно з трудовими договорами працівників, як правило, у грошовій формі. В окремих випадках може виплачуватися в натуральній формі.

- Основна заробітна плата — це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (тарифні ставки (оклади) і відрядні розцінки для робітників і посадових окладів для службовців).

- Додаткова заробітна плата — це винагорода за роботу понад встановлені норми, за трудові успіхи, винахідливість і за особливі умови праці. (доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій).

- Інші заохочувальні та компенсаційні виплати - виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами.

Система організації оплати праці - спосіб обчислення розмірів винагороди, що підлягає виплаті працівника підприємства згідно із здійсненими ними витратами праці або результатами роботи.

Система організації оплати праці регулюється на основі Кодексу законів про працю (КЗпП).

Організації заробітної плати властиві принципи:

1. неухильного росту заробітної плати. Оскільки заробітна плата є основним засобом існування для багатьох працюючих, її збільшення забезпечує ріст матеріального і культурного рівня життя.

2. диференціації рівня заробітної плати. Диференціація заробітної плати здійснюється в залежності: від галузі, від умов праці, форм оплати праці, від кваліфікації, від географічного розміщення.

3. районне регулювання оплати праці полягає у встановленні вищих ставок заробітної плати в районах з важкими природнокліматичними

умовами, що дозволяє вирівняти приплив кадрів у різні економічні райони країни.

4. випереджувального росту продуктивності праці в порівнянні з ростом середньої заробітної плати - дотримання принципу є необхідним у зв'язку з тим, що виробництво повинно нагромаджувати засоби для розширеного відтворення.

Індивідуальний трудовий договір — це угода між працівником і власником підприємства, керівником установи, організації, або уповноваженим ним органом.

Згідно з цим договором:

- працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цим документом, та підпорядковуватися внутрішньому трудовому розпорядку,
- власник — виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, які є передбачені законодавством.

Форма трудового договору є контракт, в якому термін дії, права, обов'язки та відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору встановлюються угодою сторін.

Сфера застосування контракту зазначається законодавством.

Складові системи організації заробітної плати:

- ✓ тарифна система;
- ✓ форми і системи заробітної плати;
- ✓ нормування праці;
- ✓ преміювання.

Тарифна система оплати праці - для розподілу:

- робіт залежно від їх складності,
- працівників — залежно від їх кваліфікації та за розрядами тарифної сітки.

Тарифна сітка (схема посадових окладів) формується на основі:

— тарифної ставки робітника першого розряду, яка встановлюється у розмірі, що перевищує законодавче встановлений розмір мінімальної заробітної плати;

— міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень розмірів тарифних ставок (посадових окладів).

Тарифна сітка — сукупність тарифних розрядів та відповідних їм тарифних коефіцієнтів, яку застосовують для диференціації постійної частини оплати праці працівника залежно від складності виконуваної роботи.

Тарифний розряд - рівень кваліфікації робітника, тобто показника складності роботи, що необхідний для виконання цієї роботи.

Тарифний коефіцієнт - у скільки разів рівень оплати праці (робітників) даного розряду перевищує рівень оплати праці (робітників) віднесених до 1 розряду.

Тарифний коефіцієнт першого розряду дорівнює одиниці.

$$k_i = \frac{T_i}{T_1},$$

де T_i і T_1 - тарифні ставки відповідно і-го і 1 – го розрядів

Співвідношення тарифних коефіцієнтів крайніх розрядів – діапазон тарифної сітки.

Середній тарифний коефіцієнт робіт і робітників:

$$K_{сер}^{роб} = \frac{\sum_{i=1}^n K_i * Z_i}{\sum_{i=1}^n Z_i}$$

$$K_{сер}^{робіт} = \frac{\sum_{i=1}^M K_i * T_i}{\sum_{i=1}^M T_i}$$

$K_{сер}^{роб}$ — середній тарифний коефіцієнт робітників;

K_i .— тарифні коефіцієнти відповідних розрядів робітників;

Z_s — чисельність робітників відповідних розрядів; n — число тарифних розрядів робітників.

$K_{сер}^{робіт}$ — середній тарифний коефіцієнт робіт;

T_i — обсяг робіт (нормо-год.) за відповідними розрядами;

n — число тарифних розрядів робіт.

Середній розряд робітників і робіт розраховується за однаковими формулами з використанням відповідних середніх тарифних коефіцієнтів:

$$R_{сер} = R_m + \frac{K_{сер} - K_m}{K_b - K_m}$$

$R_{сер}$ — середній розряд робіт або робітників;

R_b — більший тарифний розряд у діапазоні, в якому знаходиться середній тарифний коефіцієнт;

R_m — менший тарифний розряд у цьому ж діапазоні;

$K_{сер}$ — середній тарифний коефіцієнт робіт або робітників;

K_b — більший тарифний коефіцієнт в діапазоні, в якому знаходиться середній тарифний коефіцієнт;

K_m — менший тарифний коефіцієнт в тому ж діапазоні.

Тарифно-кваліфікаційний довідник — це нормативний документ на основі якого можна встановити, яку кваліфікацію має робітник або до якого розряду слід відносити дану роботу.

Тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники) розробляються Міністерством праці України.

Державна політика оплати праці реалізується через встановлення:

- мінімального рівня заробітної плати;
- рівня оподаткування доходів працівників;
- міжгалузевих співвідношень в оплаті праці;
- розмірів оплати праці в бюджетних організаціях та установах.

Мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата праці за виконану працівником місячну, денну годинну норму праці (обсяг робіт).

До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати.

Відрядна форма оплати праці — це оплата праці робітників, яку встановлюють залежно від кількості виготовленої ними продукції, виконаної роботи чи наданих послуг встановленої якості і яку проводять за нормами розцінками, встановленими згідно з розрядом виконаних робіт.

Відрядна форма оплати праці - системи:

- пряма відрядна;
- відрядно-преміальна;

- відрядно-прогресивна;
- непряма-відрядна;
- акордна.

При **прямій відрядній** системі робітник за кожну одиницю виробу одержує оплату рівну відрядній розцінці, незалежно від того виконана чи перевиконана норма виробітку.

$$ЗП_{відр}^{np} = R_{відр} * Q$$

де $ЗП_{відр}^{np}$ — загальний відрядний зарібок робітника;

$R_{відр}$ — відрядна розцінка;

Q — виробіток за платіжний період, шт.

Відрядна розцінка - розмір оплати за виготовлення одиниці продукції (виробу, частини виробу) або за виконання певного обсягу робіт і розраховується двома способами.

1. Якщо встановлюється норми и виробітку:

$$R_{відр} = \frac{T_{cm}^{ден}}{H_{вир}}$$

$R_{відр}$ - відрядна розцінка за одиницю виконаної роботи, грн.;

T_{cm} - денна тарифна ставка робітника-відрядника, що відповідає розряду роботи, грн.;

$H_{вир}$ -змінна норма виробітку.

2. Якщо використовуються норми часу:

$$R_{відр} = T_{cm(год)} * H_{ч}$$

$T_{cm(год)}$ — годинна тарифна ставка робітника відрядника, що відповідає розряду роботи;

$H_{ч}$ — норма часу на одиницю виконуваних робіт, год. (хв.).

Відрядно-преміальна система стимулює виконання кількісних і якісних показників, при якій заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗП_{ВПР} = R_{відр} \cdot Q + \sum_{i=1}^n D_i + \sum_{j=1}^m P_j$$

де $\sum_{i=1}^n D_i$ - сума доплат працівникові за і-ті досягнення;

$\sum_{j=1}^m P_j$ - сума премій за j – ті досягнення.

Відрядна розцінка визначається:

$$R_{\text{відр}} = \frac{T_{\text{год}} \cdot H_{\text{ч}}}{60},$$

де $T_{\text{год}}$ - тарифна ставка за 1 год. відпрацьованого часу;

$H_{\text{ч}}$ - норма часу на виготовлення одиниці продукції у годинах.

Відрядно-прогресивна система оплати праці - прогресивне збільшення розцінок у залежності від виконання норм виробітку і використовується на роботах від яких залежить виконання завдання:

$$ЗП_{\text{відр}}^{\text{прогр}} = ЗП_{\text{відр}} * \left[1 + \frac{H_{\text{вир}}^{\text{ф}} - H_{\text{вир}}^{\text{б}}}{H_{\text{вир}}^{\text{ф}}} * K_r \right]$$

де $ЗП_{\text{відр}}^{\text{прогр}}$ — заробітна плата за відрядно-прогресивною системою оплати праці;

$ЗП_{\text{відр}}$ — заробітна плата за відрядними розцінками;

$H_{\text{вир}}^{\text{ф}}$ — фактичне виконання норм виробітку, %;

$H_{\text{вир}}^{\text{б}}$ — рівень виконання норм виробітку, прийнятий за базу, %;

K_r — коефіцієнт збільшення прямої відрядної розцінки за шкалою прогресивних доплат.

Непряма відрядна система оплати праці - для допоміжних робітників або підсобників зайнятих обслуговуванням основних робітників (заробітна плата залежить від результатів праці робітників, яких вони обслуговують).

Способи визначення заробітної плати за непрямою відрядною системою:

1.
$$ЗП_{\text{відр}}^{\text{непр}} = \frac{T_{\text{ст}} * Ч_{\text{ф}} * \% K_{\text{в.н}}^{\text{сер}}}{100}$$

$ЗП_{\text{відр}}^{\text{непр}}$ — заробітна плата робітника за непрямою відрядною системою, грн.;

$T_{\text{ст}}$ — годинна тарифна ставка робітника, грн.;

$Ч_{\text{ф}}$ — фактично відпрацьований час робітником за розрахунковий період, год.;

$\% K_{в.н}^{сер}$ — середній відсоток виконання норм виробітку всіма обслуговуючими робітниками.

$$2. \quad ЗП_{відр}^{непр} = R_{відр}^{непр} * Ч_{ф}^{обсл}$$

$R_{відр}^{непр}$ — непряма відрядна розцінка;

$Ч_{ф}^{обсл}$ — кількість відпрацьованих годин обслуговуючими робітниками.

Акордна система оплати праці - встановлення відрядної розцінки відразу на весь комплекс робіт виходячи з діючих норм виробітку і відрядних розцінок.

Погодинна форма оплати праці — це оплата праці залежно від кваліфікації працівника, яка проводиться за годинними (денними) "тарифними ставками, із застосуванням нормативних завдань, чи місячними окладами за фактично відпрацьований час.

Системи погодинної форми оплати праці:

- Проста погодинна;
- Погодинно-преміальна;
- Система посадових окладів.

При простій погодинній системі:

$$ЗП_{погод}^{прост} = T_{ст}^{год} * Ч_{ф}$$

де $ЗП_{погод}^{прост}$ — проста, погодинна місячна заробітна плата, грн./міс.;

$T_{ст}^{год}$ — годинна тарифна ставка за розрядом робітника, грн.;

$Ч_{ф}$ — фактично відпрацьований за місяць час.

Погодинно-преміальної системи - до заробітку робітника при простій погодинній системі додається премія за досягнення певних кількісних і якісних показників.

$$ЗП_{ног}^{прем} = ЗП_{ног}^{прост} + Д_{прем}$$

$ЗП_{ног}^{прем}$ - заробітна плата робітника при погодинно-преміальній системі, грн

$ЗП_{ног}^{прост}$ - заробітна плата при простій погодинній оплаті праці, грн.;

$Д_{прем}$ - преміальні доплати.

Оплати праці допоміжних робітників, керівників, спеціалістів і службовців - система посадових окладів, згідно якої кожній посаді відповідає оклад встановлений з врахуванням стажу і якості роботи спеціалістів.

Погодинно-преміальна система з використанням нормованого завдання.

Нормоване завдання встановлюється виходячи з максимального використання виробничих потужностей і виражається у нормо-год. або кількості одиниць продукції за певний період часу (зміну, тиждень, добу).

Нормоване завдання — це встановлений обсяг роботи, який працівник або група працівників (наприклад, бригада) повинні виконати за робочу зміну, робочий місяць (відповідне змінне та місячне нормоване завдання) або за іншу одиницю робочого часу погодинно оплачуваних роботах.

Бригадна форма організації праці - для виконання робіт необхідні спільні зусилля групи робітників з метою створення колективної зацікавленості в кінцевих результатах роботи (за результатами роботи бригаді нараховують колективний заробіток, який потім розподіляють між робітниками в залежності від їх індивідуального трудового внеску).

$$ЗП_{відр}^{бриг} = R_{бриг} * Q$$

$ЗП_{відр}^{бриг}$ — загальний відрядний заробіток бригади, грн.;

$R_{бриг}$ — відрядна розцінка для бригади на виробництво одиниці продукції, грн.;

Q — фактична кількість вироблених бригадою одиниць продукції.

Бригадна відрядна розцінка визначається за формулою:

$$R_{відр}^{бриг} = \frac{(\sum_{i=1}^n T_{сти}^{год} * N_i) * T_{зм}}{H_{вир}^{бриг}}$$

$R_{відр}^{бриг}$ — бригадна відрядна розцінка;

$T_{сти}^{год}$ — годинні тарифні ставки відповідних розрядів, грн.;

N_i — число робітників відповідних розрядів;

$T_{зм}$ — тривалість зміни, год.;

$H_{вир}^{бриг}$ — бригадна норма виробітку.

Тема : Майнові ресурси (активи) підприємства.

Майно підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самотійному балансі підприємства.

Джерелами формування майна підприємства є:

- грошові та матеріальні внески засновників;
- доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності;
- доходи від цінних паперів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Капітальні вкладення — частина інвестицій, спрямована на відтворення основних засобів виробничого і не виробничого призначення, на створення нових, реконструкцію і розвиток наявних основних засобів, включаючи об'єкти соціальної сфери.

Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів.

Активи - ресурси, контрольовані підприємством, використання яких призводять до збільшення економічних вигод у майбутньому.

До них відносяться всі наявні матеріальні цінності, нематеріальні активи та кошти, що належать підприємству на певну, а також їх розміщення та використання.

Необоротні активи – це активи, які використовує підприємство у своїй діяльності протягом тривалого періоду часу (більше одного року) та від використання яких підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди; та їх вартість може бути достовірно визначена.

За податковим кодексом України (п14.1.138):

Основні засоби – матеріальні цінності (активи), що призначені для використання у господарській діяльності підприємства протягом періоду,

який перевищує 365 календарних днів з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та починаючи з 2012р більше 2500грн.

За економічним змістом:

Основні засоби – це засоби праці, які в процесі експлуатації не змінюють своєї матеріально речової форми, вартість, яких поступово переноситься на новостворений продукт (роботу або послугу) у зв'язку з фізичним або моральним зносом у вигляді амортизаційних відрахувань.

Класифікація основних засобів:

=за характером участі основних фондів у процесі виробництва:

- виробничі (*безпосередньо беруть участь у виробничому процесі, а їх вартість переноситься на собівартість продукції, що виробляється*);
- невиробничі (*не беруть участь в процесі виробництва але перебувають на балансі підприємства (житлові будинки, об'єкти соціально-культурного й побутового обслуговування)*);

=з метою обліку, аналізу і планування:

- земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель;
- будівлі споруди (*виробничі корпуси цехів, депо, гаражі, складські приміщення, виробничі лабораторії і т.ін.*);
передавальні пристрої (*пристрої, за допомогою яких передається енергія різних видів, а також рідкі і газоподібні речовини (трубопроводи)*);
  - машини та обладнання (*силові машини та обладнання (дизелі, генератори), робочі машини та обладнання (верстати, преси, комп'ютери, вимірювальні та регулювальні прилади, засоби обчислювальної техніки)*);
  - транспортні засоби всіх видів (*призначені для транспортування вантажів і людей в межах підприємства і поза ним*);
  - інструменти; прилади, інвентар(меблі) (*інструменти всіх видів і прикріплюванні до машин пристосування (оснащення), що служать для обробки виробу (затиски, лецата і так далі); виробничий інвентар, що використовується для проведення виробничих операцій (робочі столи, верстаки), зберігання рідких і сипких речовин, охорони праці і т. д.;господарський інвентар (меблі і ін.)*);
  - робоча та продуктивна худоба (*коні, що використовуються для перевезень; племінні тварини*);

- багаторічні насадження; інші основні засоби;
- незавершені капітальні інвестиції;
- інші необоротні матеріальні активи

=у відповідності до податкового кодексу України (пункт 144.3)

а) «Невиробничі основні засоби» означає необоротні матеріальні активи, які не використовуються в господарській діяльності платника податку

б) Групи основних засобів та інших необоротних активів:

- 1 — земельні ділянки;
- 2 — капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом;
- 3 — будівлі, споруди, передавальні пристрої;
- 4 — машини та обладнання;
- 5 — транспортні засоби;
- 6 — інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- 7 — тварини;
- 8 — багаторічні насадження;
- 9 — інші основні засоби;
- 10 — бібліотечні фонди;
- 11 — малоцінні необоротні матеріальні активи;
- 12 — тимчасові (нетитульні) споруди;
- 13 — природні ресурси;
- 14 — інвентарна тара;
- 15 — предмети прокату;
- 16 — довгострокові біологічні активи.

=за участю у виробничому процесі:

- активна основна частина виробничі фонди - безпосередньо бере участь у виробничому процесі (*машини, устаткування, транспортні засоби*)
- пасивна – створює умови для здійснення процесу виробництва (*будівлі, споруди, передавальні пристрої*).

Види структур основних фондів:

Виробнича – це співвідношення різних груп основних фондів у їх загальній вартості

Технологічна – це співвідношення між вартістю активної і пасивної частини основних засобів.

Вікова - це розподіл основних засобів по вікових групах (*наприклад: до 5 років; від 5 до 10 років; від 10 до 15 років; від 15 до 20 років; понад 20 років*). Середній вік устаткування визначається як середньозважена величина.

Оцінка основних фондів підприємства – грошовий вираз їх вартості.

Первісна (початкова) вартість - фактична вартість (ціна) основних засобів в сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення), транспортування (доставку), модернізацію, реконструкцію, капітальний ремонт та інших витрат пов'язаних з поліпшенням об'єктів основних засобів:

$$B_n = B_{Ц} + B_T + B_{\text{монт}} + B_{\text{модер}} + B_{\text{КР}} + B_{\text{покр}}$$

де $B_{Ц}$ - ціна придбання;

B_T - витрати на доставку (*оплата послуги сторонній організації за доставку, а якщо само вивезенням, то вартість використаних паливно-мастильних матеріалів, заробітна плата водіїв та відрахування ЄСВ тощо*);

$B_{\text{МОНТ}}$ - витрати пов'язані з монтажем;

$B_{\text{МОДЕР}}$ – витрати на модернізацію основного засобу;

$B_{\text{КР}}$ – витрати на капітальний ремонт основного засобу;

$B_{\text{ПОКР}}$. витрати на поліпшення основного засобу (*модифікації, реконструкції та інших заходів, що дозволяють у майбутньому підвищити економічні вигоди підприємства*).

Детальний перелік витрат, щодо формування первісної вартості об'єкта основних засобів - див.стаття 146 податкового кодексу України.

Відновна вартість - вартість на момент переоцінки за ринковою вартістю з урахуванням зносу:

$$B_{\text{ВДН}} = \frac{B_n}{(1 + \Delta\Pi/100)^t},$$

або $B_{\text{ВДН}} = B_{\Pi} * K_I$

де B_{Π} - первісна вартість основних фондів;

$\Delta\Pi$ - середньорічний приріст продуктивності праці в країні за період використання основних фондів;

t - кількість років використання основних фондів,

K_i - показник індексації основних фондів
Показник індексації.

$$K_i = (I_{инф} - 10) : 100$$

Метою переоцінки основних засобів на підприємстві:

- об'єктивно оцінити дійсну вартість основних фондів;
- правильніше і точно визначити витрати на виробництво і реалізацію продукції;
- точніше визначити величину амортизаційних відрахувань.

Балансова вартість – це вартість за якою основні засоби значаться на балансі.

Залишкова вартість - різниця між первісною або відновною вартістю і сумою зносу (амортизаційними відрахуваннями за весь фактичний термін корисного використання основного засобу), тобто це та частина вартості основних засобів, яка ще не перенесена на вартість продукції, що виробляє підприємство:

$$B_{зал} = B_n - \sum_{i=1}^{TKB\phi} A_i$$

де A_i - сума амортизаційних відрахувань за i -тий розрахунковий період;
 $TKB\phi$ - кількість років фактичного використання основних засобів.

Ліквідаційна вартість – сума грошових коштів або вартість матеріальних активів очікувана від ліквідації об'єктів основних засобів за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх ліквідацією

Справедлива вартість - вартість за якою основний засіб підлягає обміну на інший матеріальний актив, або приводить до зменшення боргових зобов'язань підприємства.

Вартість основних засобів, що амортизується - це первісна, або переоцінена вартість основних засобів зменшена на величину їх ліквідаційної вартості.

$$B_{ам} = B_n - B_{лік}$$

Середньорічна вартість основних засобів:

$$B_{CP} = B_{поч} + B_{BB} \frac{T_{BB}}{12} - B_{ВІВ} \frac{T_{ВІВ}}{12} ,$$

де $B_{поч}$ - вартість основних фондів на початку року, грн.;

B_{BB} - вартість введених протягом року основних фондів, грн.;

$B_{ВІВ}$ - вартість виведених основних фондів, грн.;

T_{BB} - кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонували основні фонди;

$T_{ВІВ}$ - кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів.

Спрацювання (зношування) основних засобів - втрата їх вартості.

Розрізняють **види зношення**:

- фізичне (*поступова втрата засобами праці своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей унаслідок їх використання у виробництві (перша форма), а також у стані бездіяльності - під впливом сил природи (корозія металу, вивітрювання) і надзвичайних обставин (друга форма)*);

- моральне (*передчасне (до закінчення строку фізичної служби) обезцінення основних фондів, викликане або здешевленням відтворення основних фондів (моральне зношування першого роду), або використанням більш продуктивних засобів праці (моральне зношування другого роду)*).

Фізичне зношування основних фондів:

$$K_{\phi,3} = \frac{A_{ТКВ\phi}}{B_{\Pi}}$$

$$K_{\phi,3} = \frac{B_{KP}}{Bn} ;$$

$$K_{\phi,3} = \frac{T\phi}{Tn} ;$$

де B_{KP} - вартість чергового капітального ремонту.

Моральне зношування першої форми :

$$K_{M.31} = \frac{Bn - B_{ВДЦН}}{Bn} .$$

Моральне зношування другого роду.

$$K_{м.з2} = \frac{Пн - Пз}{Пн}$$

$Пн$, $Пз$ – продуктивність відповідно нової і морально застарілої машини.

Такий вид зносу можна усунути шляхом модернізації основних фондів, що зносилися.

Види модернізації:

- часткова і комплексна;
- типова і цільова.

Загальний коефіцієнт зношування основних фондів:

$$K_{з.з} = (1 - K_{ф.з})(1 - K_{м.з}).$$

Види ремонту основних засобів:

- поточний,
- капітальний.

Амортизація (А) – системний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації)

Термін корисного використання (ТКВ) (експлуатації) – очікуваний період часу, протягом якого основні фонди будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде вироблений (виконаний) очікуваний підприємством обсяг продукції. Мінімально допустимі строки корисного використання – див. стаття 145 податкового кодексу України.

Нарахування амортизації здійснюється протягом терміну корисного використання об'єкту, що встановлюється підприємством при зарахуванні цього об'єкту на баланс і припиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання і консервації.

Згідно з п. 144.1 податкового кодексу України амортизації підлягають:

- витрати на придбання основних засобів, нематеріальних активів та довгострокових біологічних активів для використання в господарській діяльності;

- витрати на самостійне виготовлення основних засобів, вирощування довгострокових біологічних активів для використання в господарській діяльності, у тому числі витрати на оплату заробітної плати працівникам, які були зайняті на виготовленні таких основних засобів;

- витрати на проведення ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення основних засобів, що перевищують 10% сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів, що підлягають амортизації, на початок звітного року;

- витрати на капітальне поліпшення землі, не пов'язане з будівництвом, а саме іригацію, осушення та інше подібне капітальне поліпшення землі;

- капітальні інвестиції, отримані платником податку з бюджету, у вигляді цільового фінансування на придбання об'єкта інвестування (основного засобу, нематеріального активу) за умови визнання доходів пропорційно сумі нарахованої амортизації щодо такого об'єкта відповідно до положень пп.137.2.1 Кодексу;

- сума переоцінки вартості основних засобів, проведеної за ст. 146 Кодексу;

- вартість безоплатно отриманих об'єктів енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж, побудованих споживачами на вимогу спеціалізованих експлуатуючих підприємств згідно з технічними умовами на приєднання до вказаних мереж або об'єктів.

Згідно з пп. 145.1.7 ПКУ на основні засоби груп 1 «Земельні ділянки» та 13 «Природні ресурси» амортизація не нараховується.

Норма амортизації (Н_а) – це процент віднесення вартості основних фондів на новостворений продукт, виконані роботи, надані послуги.

Методи розрахунку амортизації:

прямолінійний –

$$H_a = 100\% / \text{TKB}$$

$$A = (B_{\text{П}} - B_{\text{Л}}) * H_a;$$

зменшення залишкової вартості –

$$H_a = (1 - \sqrt[\text{TKB}]{B_{\text{Л}} / B_{\text{П}}}) * 100\%$$

$$A = B_{\text{ЗАЛ}} * H_a / 100\%,$$

прискореного зменшення залишкової вартості (подвійного залишку, що зменшується)

$$H_a = 100\% / \text{ТКВ}$$

$$A = 2 * H_a * B_{\text{ЗАГ}} / 100\%$$

кумулятивний –

$$H_a = K_{\text{КУМ}} = 3\text{ТКВ} / \sum \text{ЧТКВ}$$

$$\sum \text{ЧТКВ} = ((t+1) * t) / 2$$

$$A = K_{\text{кум}} (B_{\text{П}} - B_{\text{Л}})$$

виробничий –

$$B_{\text{СА}} = ((B_{\text{П}} - B_{\text{Л}}) / Q_{\text{ЗАГ}}) * 100\%$$

$$A = Q_{\text{Ф}} * B_{\text{СА}} / 100\%$$

де H_a - норма амортизації, %;

$B_{\text{СА}}$ - виробнича ставка амортизації;

$Q_{\text{Ф}}$ - фактичний обсяг випуску продукції;

$Q_{\text{ЗАГ}}$ - загальний обсяг випуску продукції за весь термін корисного використання.

Показники руху основних засобів:

- вибуття:
- оновлення:
- приросту:
- відтворення

Коефіцієнт вибуття:

$$K_{\text{ВИВ}} = \frac{B_{\text{ВИВ}}}{B_{\text{НОЧ}}}$$

або
$$K_{\text{ВИВ}} = \frac{B_{\text{ВИВ}}}{B_{\text{СР}}}$$

Коефіцієнт оновлення:

$$K_{OH} = \frac{B_{BB}}{B_{кін}} ,$$

$$\text{або } K_{OH} = \frac{B_{BB}}{B_{CP}}$$

де $B_{поч}$, $B_{кін}$ - вартість основних засобів на початок і кінець періоду;
 B_{BB} , $B_{ВИБ}$ - вартість введених та виведених з експлуатації основних засобів;

B_{CP} - середньорічна вартість основних засобів.

Коефіцієнт приросту:

$$K_{ПРИР} = \frac{B_{BB} - B_{ВИБ}}{B_{кін}} ,$$

$$\text{або } K_{ПРИР} = \frac{B_{BB} - B_{ВИБ}}{B_{CP}}$$

Коефіцієнт відтворення :

$$K_{ПРИР} = \frac{K}{B_{BB}}$$

Показники ефективності використання основних засобів:

- фондівдача;
- фондомісткість;
- фондоозброєність;
- технічна озброєність праці;
- коефіцієнт екстенсивного використання;
- коефіцієнт інтенсивного використання;
- інтегральний коефіцієнт;
- коефіцієнт змінності;
- коефіцієнт завантаження устаткування;
- рентабельність основних засобів.

Фондовіддача – показує ту кількість продукції, яка виробляється однією гривнею основних засобів.

$$\Phi_B = \frac{Q_B}{B_{CP}} ,$$

де Q_B - обсяг випуску продукції.

Фондомісткість - обернений показник до фондovіддачі:

$$\Phi_{.m} = \frac{B_{CP}}{Q_B} .$$

Фондоозброєність - забезпеченість одного робітника основними засобами.

Це відношення середньорічної вартості основних засобів до середньоспискової чисельності промислово-виробничого персоналу:

$$\Phi_O = \frac{B_{CP}}{Ч} .$$

де $Ч$ - чисельність працюючих на підприємстві.

Технічна озброєність праці:

$$T_O = B_{CP.AKT} / Ч_{ПВП};$$

де $Ч_{ПВП}$ – середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу;

$B_{CP.AKT}$ – середньорічна вартість активної частини основних засобів.

Коефіцієнт **екстенсивного** використання устаткування (машин) - це відношення фактично відпрацьованих машиногодин (апаратогодин) до добутку фонду номінального часу і кількості однотипних одиниць встановленого устаткування;

Коефіцієнт **інтенсивного** використання устаткування (машин) - характеризує рівень використання машин і устаткування по потужності, по використанню геометричної ємкості окремих апаратів або встановленої годинної продуктивності машин, по пропускній спроможності технологічної лінії;

$$K_{int} = t_{\phi} / t_{норм},$$

$$K_{int} = \frac{\Pi_{\phi}}{\Pi_{н}}$$

де: t_{ϕ} – фактично витрачений час на виготовлення одиниці продукції, н-год;

$t_{норм}$ – технічно обґрунтована норма часу на одиницю продукції. н-год;

Π_{ϕ} – фактична продуктивність обладнання, од/год;

Π_n – нормативна продуктивність обладнання, од/год;

Інтегральний коефіцієнт використання устаткування (машин) - представляє добуток коефіцієнтів екстенсивного і інтенсивного використання;

Коефіцієнт **змінності** використання устаткування (машин) - відношення суми відпрацьованих в кожній зміні однотипних одиниць устаткування до встановленої їх кількості.

Рентабельність основних засобів –

$$R_{OЗ} = \Pi_i / B_{CPi}$$

де Π_i – прибуток підприємства отриманий за і-тий період роботи.

Коефіцієнт завантаження обладнання:

$$K_{Зав.Обл} = \frac{\sum_{i=1}^n T_i}{N_{вст} * \Phi_D * P}$$

де P -режим роботи підприємства, цеху, дільниці.

T_i - сумарна розрахункова планова або фактична машиномісткість продукції, маш/год.

$N_{вст}$ — кількість одиниць встановленого обладнання;

Φ_D - дійсний фонд часу роботи обладнання в одну зміну, год.

Оборотні активи- це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу, чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Операційний цикл- це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення господарської діяльності та отримання коштів від реалізації виготовленої з них продукції або товарів і послуг.

До оборотних активів належать:

- ◆ запаси (виробничі запаси, тварини на вирощуванні та відгодівлі, незавершене виробництво, готова продукція, товари);
- ◆ векселі одержані;
- ◆ дебіторська заборгованість за товари, роботи, поступи (чиста реалізаційна вартість, первісна вартість, резерв сумнівних боргів);
- ◆ дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків);
- ◆ інша поточна дебіторська заборгованість;
- ◆ поточні фінансові інвестиції;
- ◆ грошові кошти та їх еквіваленти (в національній валюті, в іноземній валюті);
- ◆ інші оборотні активи.

Оборотні кошти(активи) включають: оборотні фонди; фонди обігу.

Оборотні фонди підприємств включають:

- виробничі запаси (предмети праці, які ще не залучені у виробничий процес і знаходяться на складах підприємства у вигляді запасів);
- малоцінні та швидкозношувані предмети (господарський інвентар, малоцінні інструменти та ін.) хоч і є засобами праці, проте мають термін служби менший одного року;
- незавершене виробництво (предмети праці, які ще не пройшли всіх стадій обробки);
- витрати майбутніх періодів (витрати на підготовку та освоєння нової продукції, тощо), що здійснені в даний період, але відносяться до наступного (або наступних) облікових періодів.

До **фондів обігу** належать:

- готова продукція, товари на складах підприємства;
- готова продукція (товари), яка відвантажена і знаходиться в дорозі;
- грошові кошти на розрахунковому та інших рахунках;
- дебіторська заборгованість;
- готівка в касі.

Оборотні активи поділяють на нормовані і ненормовані.

Нормовані оборотні засоби являють собою той їх мінімум, який необхідний для забезпечення безперебійного функціонування підприємства.

Ненормовані – додаткові оборотні засоби, які використовуються, як правило на розширення виробництва.

За джерелами формування оборотні активи поділяються на власні і позичені.

Власні – утворюються за рахунок доходу підприємства для покриття потреби в мінімально необхідних запасах.

Плановий розмір цих засобів визначається нормуванням.

Позичені утворюються за рахунок кредитів банку і кредиторів.

Під **структурою** оборотних активів розуміють кількісне співвідношення окремих елементів в загальному обсязі оборотних активів, виражене у відсотках до загальної суми.

Нормування – це економічно обґрунтований розрахунок мінімальної потреби у фінансових ресурсах, необхідних підприємству для створення запасів товарно-матеріальних цінностей, які забезпечують їх нормальну роботу.

Під **нормативом** (лімітом) запасів розуміють таку суму коштів, яка повинна бути у розпорядженні підприємства для забезпечення його ритмічної роботи.

Нормуванню підлягають:

- оборотні кошти у виробничих запасах;
- оборотні кошти у незавершеному виробництві;
- оборотні кошти в запасах готової продукції;
- оборотні кошти у витратах майбутніх періодів.

Норматив власних оборотних засобів у **виробничих запасах** - добуток денної потреби в матеріальних ресурсах на норму запасу оборотних засобів у днях:

$$H_{вз} = D \times H_d$$

D - денна потреба підприємства у сировині, матеріалах, допоміжних матеріалах, комплектуючих виробках, паливі, інших видах виробничих запасів;

H_d - норма запасу елементів виробничих запасів у днях.

Вона залежить від наступних **чинників**:

- умов постачання даним видом матеріальних ресурсів;
- віддаленості постачальників;
- виду транспортного забезпечення;
- часу, необхідного для підготовки матеріалів для використання у виробництві.

Норма запасу оборотних активів у днях забезпеченості включає:

- транспортний запас (на час знаходження матеріалу у дорозі);
- підготовчий запас (на час здійснення розвантаження, сортування, складування і вхідний контроль якості);
- технологічний запас (запас на час підготовки матеріалу для використання згідно з технологічним процесом);
- поточний запас (на час знаходження сировини на складі для задоволення поточної потреби);
- страховий запас (запас, який страхує від зриву виробництва у випадку перебою у поставках).

Денна потреба у матеріальних ресурсах визначається:

$$D = \frac{M_{\text{заг}}}{360},$$

де $M_{\text{заг}}$ - загальна річна потреба в даних ресурсах.

$$M_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^q N_i \cdot m_3,$$

де q - кількість видів продукції, що використовує даний матеріал;

N_i - річний обсяг випуску i -ї продукції.

m_3 - маса заготовки i -ї деталі

Масу заготовки знаходять, виходячи із коефіцієнта використання матеріалу $K_{\text{вм}}$:

$$m_3 = \frac{m_{\text{д}}}{K_{\text{вм}}}$$

де $m_{\text{д}}$ - маса готової деталі;

$K_{\text{вм}}$ - коефіцієнт використання матеріалу.

Поточний запас матеріальних ресурсів визначають:

$$Z_{\text{пот}} = D \times T_{\text{пост}},$$

де $T_{\text{пост}}$ - період поставки.

Страховий запас визначають:

$$Z_{\text{стр}} = D \times T_{\text{зп}},$$

де $T_{\text{зп}}$ - період зриву поставки.

Мінімальний запас ресурсів дорівнює страховому;

Максимальний - сумі поточного і страхового запасів;

Середній відповідно:

$$З_{СЕР} = З_{СТР} + 0,5 \cdot З_{ПОТ}$$

Норматив власних оборотних активів **незавершеного виробництва** визначається за залежністю:

$$H_{HB} = \frac{N \cdot C_P \cdot T_{Ц} \cdot K_{HB}}{360},$$

де N - річний обсяг випуску продукції;

C_P - собівартість річного випуску продукції;

$T_{Ц}$ - тривалість циклу виготовлення продукції;

K_{HB} - коефіцієнт наростання витрат.

$$K_{HB} = \frac{C_O + 0,5C_{П}}{C_O + C_{П}},$$

де C_O - витрати, що здійснюються одноразово на початку процесу виробництва;

$C_{П}$ - поточні витрати до закінчення процесу виробництва виробу.

Норматив оборотних активів у вигляді **готової продукції** - добуток одногоденного випуску товарної продукції за виробничою собівартістю на норму запасу готової продукції на складі в днях.

$$H_{ОЗ_{ГП}} = B_{1д} \times H_{д},$$

де $B_{1д}$ - вартість одногоденного випуску готової продукції;

$H_{д}$ - норма запасу днів.

Норма запасу готової продукції на складі в **днях** встановлюють:

- залежно від часу, необхідного на вибір окремих видів і марок виробів, на комплектування партій продукції, що відвантажуються
- на упаковку і транспортування виробів зі складу на станцію відправлення,
- час на навантаження.

Період обороту грошових коштів або виробничо-комерційний цикл – це періоди:

А) між придбанням сировини і надходженням грошових коштів від дебіторів;

Б) між оплатою сировини та надходженням грошових коштів від дебіторів

Основними **показниками**, що характеризують ефективність використання оборотних активів є:

- коефіцієнт оборотності;
- коефіцієнт завантаження;
- тривалість одного обороту;
- відносна економія оборотних активів;
- рентабельність оборотних коштів.

1) **коефіцієнт оборотності оборотних активів** або швидкість обороту - кількість кругообігів, які ці активи здійснюють за певний період:

$$K_{OB} = \frac{Q_P}{S_{НОЗ}}$$

де Q_P - річний обсяг реалізованої продукції;

$S_{НОЗ}$ - середньорічна вартість оборотних коштів.

2) **Коефіцієнт закріплення** – сума оборотних активів, що припадає на 1 грн. реалізованої продукції:

$$K_{ЗАК} = \frac{S_{НОЗ}}{Q_P} = \frac{1}{K_{OB}}$$

3) **Період обороту оборотних засобів** - час, який необхідний для здійснення повного кругообігу оборотних засобів з моменту закупівлі сировини, матеріалів, напівфабрикатів до моменту реалізації продукції і надходження виручки на рахунок підприємства:

$$T_{OB} = \frac{T}{K_{OB}}$$

де T - кількість календарних днів, що розглядається (на місяць 30, квартал – 90, рік – 360).

$$T_{OB} = \frac{T \cdot S_{НОЗ}}{Q_P}$$

4) Сума **відносного вивільнення** оборотних активів у результаті прискорення їх оборотності:

$$C_{ВИВ} = \frac{Q_{P_1}}{T} (T_{OB_б} - T_{OB_п})$$

де Q_{P_1} - обсяг реалізованої продукції у поточному році, грн.;

$T_{об_б}$ і $T_{об_п}$ - середня тривалість обороту оборотних активів відповідно в базисному і поточному періодах в днях.

5) **Коефіцієнт використання сировини** (матеріалів) визначає ефективність витрат матеріальних ресурсів:

$$K_M = \frac{B_{M\phi}}{B_{Mн}},$$

де $B_{M\phi}$ - фактичні витрати сировини, $B_{Mн}$ - норма витрат на виріб.

Питомі витрати сировини і матеріалів на одиницю виробу (матеріаломісткість виробу)

$$П_{M_i} = \frac{M_i}{Q_i}$$

Коефіцієнт виходу виробів з одиниці вихідної сировини і матеріалів (матеріаловіддача) визначають за залежностями:

$$K_{B.B} = \frac{Q_i}{M_i},$$

де $П_{M_i}$ - питомі витрати сировини і матеріалів на i -й виріб;

$K_{B.B}$ - коефіцієнт виходу виробів з одиниці вихідної сировини;

M_i - загальна кількість затрачених на i -й виріб сировини і матеріалів у натуральних або грошовому виразі;

Q_i - обсяг виготовлених i -х виробів у натуральному виразі.

б) **Рентабельність оборотних активів** характеризує також ефективність їх використання:

$$P_{o.з} = \frac{П_B}{S_{НОЗ}} \cdot 100\%$$

де $П_B$ - балансовий прибуток підприємства.

Сума вивільнених коштів з обороту внаслідок зміни обсягу реалізованої продукції:

$$\Delta OK_{вд} = (ВД_2 * T_{об_1/Д}) - (ВД_1 * T_{об_1/Д})$$

Сума вивільнених коштів з обороту внаслідок зміни швидкості обороту:

$$\Delta OK_{к_об} = (ЧД_2 * T_{об_2/Д}) - (ЧД_1 * T_{об_1/Д})$$

Сума приросту прибутку (збитків) отриманих за рахунок зміни оборотності оборотних коштів:

$$\Delta\Pi_{\text{к}_{об}}=(\Pi_1*(\text{ЧД}_2*\text{ОК}_1)/(\text{ЧД}_1*\text{ОК}_2))-\Pi_1$$

Зміна рівня загальної рентабельності в результаті зміни середніх залишків оборотних коштів:

$$\Delta R=(\Pi_{б_0}*100/(\text{Воф}_{\text{ср}1}+S_{\text{зок}1}-\Delta\text{ОК}_{\text{вд}}))-R_1$$

де: Д – число днів в періоді

ЧД, вартість реалізованої продукції (чистий дохід)

ОК – оборотні кошти

П – прибуток

2,1 прогнозований та звітний періоди

Рекомендована література:

1. Дячун О.В. Організація, нормування та оплата праці. Навчальний посібник.-Львів, 2001.-220с
2. Економіка підприємства: Збірник задач і тестів: навчальний посібник/ П. С. Харів. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 357с.
3. Економіка підприємства: навчальний посібник/ В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погріщук; Міністерство освіти і науки України, Тернопільський нац. економічний ун-т. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 304 с.
4. Економіка підприємства : Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: навчальний посібник/ Мін-во освіти України, КНЕУ; ред. С. Ф. Покропивний. - К.: КНЕУ, 2000. - 328 с
5. Економіка підприємства: [навч. посіб.для студ. вищих навч.закладів] / за заг. ред. П.В.Круша, В.І.Подвігіної. Б.М.Сердюка.- К.:Ельга-Н,КНТ,2009.-780с.
6. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф.Покропивного .-Вид. 2-ге, перероб. та доп.-К.:КНЕУ,2000 .-528 с.
7. Зятковський І. В., Зятковська Л. І, Романів М В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / Західноукраїнський економіко-правничий ун-т. — Чернівці: Золоті литаври, 2007. - 274с.
8. Колот А.М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. – К.: фірма «Праця», 1997.
9. Михайловська С. М. Фінанси в схемах і таблицях : навч. посіб. / С. М. Михайловська. – К. : Ліра-К, 2014. – 386 с.
10. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств [текст]: підручник/ О.О.Непоматенко, Н. Ю. Мельничук .- К: «Центр учбової літератури»,2013, - 504с.
11. Організація виробництва: Підручник // Гринькова В.М., Салун М.М./- К.: Знання,2009.-582с.
12. Онищенко В.О. Редкін О.В. та ін. Організація виробництва: Підручник.-К.:Лібра,2008.-360с.

13. Петрович Й. М. Економіка і фінанси підприємства : підручник / Й. М. Петрович, Л. М. Прокопишин-Рашкевич. – Львів : Магнолія 2006, 2014. – 406 с.
14. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: Навальний посібник: Вид.2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.-356с.
15. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств : підручник / Р. А. Слав'юк. – К. : Знання, 2010. – 550 с.
16. Управління фінансами суб'єктів господарювання : практикум : навч. посіб. / А. П. Вожжов, С. В. Сорокіна, І. В. Колесова та ін.; за ред. А. П. Вожжова. – К. : Знання, 2014. – 324 с.
17. Шаманська О.І. «Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства»// Ефективна економіка № 3, 2013
18. Штангрет А. М. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / А. М. Штангрет, В. В. Шляхетко, О. Б. Волович. – К. : Знання, 2012. – 374 с.
19. Ярошевич Н. Б. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Н. Б. Ярошевич. – К. : Знання, 2012. – 341 с.